

partizanskih zvez (str. 187 – 723). Od teh spominskih sestavkov je bilo 49 že objavljenih v raznih časnikih, časopisih in zbornikih po osvoboditvi, druge pa je izbral iz obsežnega spominskega gradiva in objavil v zborniku urednik zbornika.

Zbornik je bogato opremljen s fotografijami, ki prikazujejo kurirje in prizore iz kurirskega življenja na posameznih kurirskih postajah oz. karavljah, partizanske delavnice, v katerih so sestavljali razne tehnične pripomočke za radijske in telefonske zveze, organizatorje partizanskih zvez, tečajnike raznih tečajev za zveze idr. Poleg tega je knjiga opremljena še s štirimi skicami radijskih zvez glavnega štaba NOV in POS s podrejenimi vojaškimi enotami in ustanovami, na koncu pa ji je dodan še zemljevid Slovenije z vrisanimi kurirskimi postajami in zvezami ter s telefonskimi centralami in linijami, ki so obstajale v drugi polovici leta 1944 in so jih uporabljale poleg naše narodnoosvobodilne vojske tudi druge ustanove za hitrejše medsebojno sporazumevanje. Poleg tega so vrisane na zemljevidu tudi še vse sovražnikove postojanke, ki so bile takrat razmeščene po vsej Sloveniji, še posebno ob glavnih komunikacijah, ki jih je bil okupator primoran držati v svojih rokah, če je hotel biti povezan s svojimi glavnimi frontami.

Zbornik je s svojim zgodovinskim pregledom in orisom partizanskih zvez v prvem delu in s spominskimi sestavki v drugem, ki prvega dopolnjujejo, pomembno delo za bodoči popoln prikaz razvoja in rasti našega narodnoosvobodilnega gibanja in boja za osvoboditev slovenskega naroda v skupnem boju svobodoljubnih narodov v drugi svetovni vojni.

Jože Krall

Jože Krall, Partizanske tiskarne na Slovenskem, II – primorske tiskarne Partizanska knjiga (Knjižnica NOV in POS 40/II) Ljubljana 1973, str. 429, ilustr.

Razmeroma kmalu zatem, ko je izšla Krallova knjiga o osrednjih partizanskih tiskarnah v Ljubljani in Dolenjski (glej poročilo v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja, XIII/1973, št. 1–2, str. 368–369), je Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani izdal drugo njegovo knjigo, ki obravnava partizanske tiskarne v Slovenskem primorju. Predvidevamo, da bo kmalu izšla še tretja, ki bo obravnavala partizanske tiskarne v Gorenjski in Štajerski in s katero bo zgodovina partizanskih tiskarn na Slovenskem sklenjena.

Krall je razpravo o partizanskih tiskarnah v Slovenskem primorju zasnoval na podoben način kot že navedeno zgodovino osrednjih partizanskih tiskarn v Ljubljani in Dolenjski. Z namenom, da bi podal čim popolnejšo podobo razvoja in dela primorskih partizanskih tiskarn, je opisal prizadevanja pokrajinske tehnike KPS za Primorsko za vzpostavitev posameznih partizanskih tiskarn, njihov nastanek, razvoj in delo v posameznih razdobjih narodnoosvobodilnega boja po italijanski kapitulaciji. Tiske vseh štirih primorskih partizanskih tiskarn („Ančka 222“, „Julij 63“, „Slovenija“ in „Doberdob“) je v posameznih mesecih razvrstil po časovnem zaporedju in jih je spremljal od sprejema rokopisa v pokrajinski tehniki oziroma dodelitvi v tisk posamezni tiskarni pa vse dotlej, ko so stiskane odposlali iz tiskarne. S tem načinom obravnave je najboljše prikazal čas, potreben za natis nekega tiska, razmere, v katerih so ga natisnili, in veliko breme ter delež osebja, ki je bilo zaposleno pri tiskanju, izdajanju in širjenju narodnoosvobodilnega tiska. Za prepoznavanje posameznih tiskov je Krall pri vsakem izmed njih podal njegove najnujnejše bibliografske podatke in, kjer je bilo treba, tudi

glavno vsebino. S Krallovim delom smo tako posredno dobili tudi natančno bibliografijo narodnoosvobodilnega tiska posameznih primorskih partizanskih tiskarn.

Svojo razpravo je Krall razdelil v osem poglavij. V prvih dveh poglavjih (str. 11–48) riše politični in vojaški položaj v Slovenskem primorju pred italijansko kapitulacijo in po njej ter daje kratek pregled 24 ilegalnih ciklostilnih tehnik. Ciklostilnih tehnik v Slovenskem primorju je bilo še več in bo njihovo delo treba obdelati v posebni razpravi, ki se je je Krall že lotil. V tretjem poglavju (str. 49–62) prikazuje ustanovitev prve primorske partizanske tiskarne „Ančka 222“ na Vogrskem, marca 1944, in njeno delo v prvih dveh mesecih obstoja. V četrtem poglavju (str. 63–88) razpravlja o preureditvi pokrajinske tehnike KPS za Primorsko v organizacijsko središče vsega partizanskega tiskarstva na Primorskem, o delu tiskarne „Ančka 222“ v juniju 1944 in o ustanovitvi vojaške partizanske tiskarne „Julij 63“ v Govcu pri Gorenji Trebuši ter njenem delu v maju in juniju 1944. Peto poglavje (str. 89–125) je Krall posvetil pripravam za postavitve tiskarne „Slovenija“ pod Ogalci pri Vojskem in delu obeh že obstoječih tiskarn „Ančka 222“ in „Julij 63“ poleti 1944. V šestem poglavju (str. 126 – 195) opisuje začetek obratovanja tiskarne „Slovenija“ v drugi polovici septembra 1944 in delo pokrajinske tehnike v zadnji tretjini leta 1944. V sedmem poglavju (str. 196–270) obravnava partizansko tiskarstvo v Slovenskem primorju od začetka leta 1945 do marca 1945, ko je pri Stopniku v bližini Šebrelj začela obratovati četrta partizanska tiskarna „Doberdob“, v osmem poglavju (str. 271–369) pa poslednjo nemško ofenzivo na Primorskem ter delo partizanskih tiskarn do osvoboditve. Delo pokrajinske tehnike KPS za Primorsko in primorskih partizanskih tiskarn opisuje v okviru vsakokratnih političnih in vojaških razmer v zahodnih predelih Slovenije, posebej pa še na območjih teh tiskarn. Ne zanemarja prizadevanj in dela tiskarskih delavcev, saj je v besedilu razprave mogoče najti tudi njihova imena. V sklepu (str. 370–376) pa najdemo skupne podatke o natisnjenih tiskih v vsaki tiskarni posebej.

Ugotovil je, da so v tiskarni „Ančka 222“ od marca do avgusta 1944 natisnili 35 različnih tiskov na 246 straneh v 211.350 izvodih, v tiskarni „Julij 63“ so od maja do septembra 1944 natisnili 64 različnih tiskov na 99 straneh v skupni nakladi 259.350 izvodov, v največji in tehnično najbolj opremljeni primorski partizanski tiskarni „Sloveniji“, ki je bila od srede septembra 1944 do konca januarja 1945 edina partizanska tiskarna v Slovenskem primorju, so natisnili 313 različnih tiskov na 1247 straneh v 1.394.311 izvodih, v tiskarni „Doberdob“ pa so od januarja do aprila 1945 natisnili 92 različnih tiskov na 183 straneh v 261.588 izvodih. Vse navedene partizanske tiskarne v Slovenskem primorju so torej natisnile 504 tiske na 1775 straneh v 2.126.599 izvodih. Med temi tiski – in to Krall na koncu poudarja posebej – je tudi Partizanski dnevnik, verjetno edini dnevnik osvobodilnega gibanja v tem delu zasedene Evrope, ki je bil tudi v tiskarskem pogledu na zavidljivi ravni.

Krall je svojo razpravo napisal na podlagi skrbno pregledanega arhivskega in drugega dokumentarnega gradiva, saj navedene podatke utemeljuje kar s 789 navedbami virov in literature, v seznamu uporabljene literature pa navaja naslove 109 knjig, razprav in člankov. Razprava vzbuja vtis vestno in natančno zasnovanega ter nadrobno in zanesljivo stkanega dela, ki ni samo prikaz enega od pomembnejših področij narodnoosvobodilnega boja v zahodnih predelih Slovenije, temveč tudi osnova za nadaljnje raziskovanje vsebine in pomena narodnoosvobodilnega tiska. Želimo, da bi Krall enako skrbno in vestno prikazal tudi delovanje ciklostilnih tehnik v Slovenskem primorju, da bi dobili celotno

sliko prizadevanj narodnoosvobodilnega gibanja na enem od pomembnejših področjih, in to prav za območje, kjer je ljudstvo po trdih raznarodovalnih ukrepih fašističnega režima kar hlepelo po slovenski tiskani besedi.

Tone Ferenc

Počkar Jože in Marta Paulin–Brina: Pohod štirinajste divizije, Ljubljana (Zavod SR Slovenije za šolstvo) 1974, 40 str.

V zbirki Novi vidiki Zavoda SR Slovenije za šolstvo je izšla knjižica Pohod štirinajste divizije. Zavod in komisija za tradicije NOB pri Republiški konferenci SZDL sta namreč ugotovila, da bi bilo treba organizirati vrsto predavanj iz zgodovine narodnoosvobodilnega boja in sicer sočasno s pomembnimi obletnicami. Predavatelji naj bi bili izključno udeleženci narodnoosvobodilnega boja, namreč zato, da bi predstavili pomembnost zgodovinskih dogodkov z lastnimi pogledi na dogajanja in jih zbranim kot osebne priče živahno podajali.

Tako je bil ob 30-letnici znamenitega pohoda Štirinajste divizije organiziran seminar za učitelje – zgodovinarje in slaviste v Velenju, 27. in 28. marca 1974. Predavala sta prof. Jože Počkar, nekdanji bataljonski politični komisar 14. divizije, in prof. Marta Paulin–Brina, članica kulturniške skupine te divizije. Obe predavanji sta bili zaradi svoje aktualnosti publicirani v knjižici pod skupnim naslovom: Pohod štirinajste divizije.

Avtor prvega sestavka „S štirinajsto divizijo na Štajersko“ je Jože Počkar. Uvodoma pove, da je sicer obširno opisal zgodovino pohoda Lado Ambrožič–Novljan v knjigi Pohod na Štajersko (Nova Gorica 1967, 302 str.), da je krajši opis podal Zdravko Klanjšček v reviji Borec (Zdravko Klanjšček: Štirinajsta na Štajerskem, Borec XXVI/1974, št. 2, str. 79–91), njegov namen pa je, opisati dogodke in borbe med pohodom tako, kakor jih je doživljal sam. Počkar, ki se je pohoda udeležil kot politični komisar 3. bataljona 13. slovenske narodnoosvobodilne brigade „Mirka Bračiča“ v sestavi 14. divizije NOV in POJ, pripoveduje na kratko o pripravah na pohod in o sestavi divizije. Obširneje pa govori o pohodu divizije iz Bele krajine skozi Hrvaško na Štajersko in njenih bojih od 6. januarja do 26. februarja 1944, o odnosu prebivalstva do partizanov in o pogumu in požrtvovalnosti borcev. Iz razumljivih vzrokov govori tudi o dejavnosti svojega bataljona. Poudarjena je tudi vloga komunistov v borbah in v delu enot divizije. Na koncu govori avtor o pomenu pohoda divizije. Sestavek je napisan tekoče in brez odvečnih dodatkov, preglednost pa povečujejo še na ustreznih mestih natisnjene marginalije.

Isto velja za sestavek Marte Paulin–Brine „V kulturniški skupini štirinajste divizije“. Avtorica začne svojo pripoved s prikazom odnosa kulturnikov do osvobodilnega boja. Govori o odhodu v partizane in o srečanju z drugimi kulturniki, zlasti s Karlom Destovnikom–Kajuhom, kar ji je vse ostalo v živem spominu. Paulinova obširno opisuje dejavnost kulturniške skupine 14. divizije od septembra 1943 do kulturniškega kongresa v Semiču v noči od 4. na 5. januar 1944. Pripoveduje o nastopih skupine, katerih datume in kraje si je zapisovala v droben zvezek. V ta zvezek si je zapisala tudi tekst himne Štirinajste divizije, ki jo je sestavil Kajuh, uglasbil pa Sveto Marolt–Špik. Zabeležila si je tudi nekaj Kajuhovih besedil, prirejenih k pesmim po ruskih napevih. Sploh pa je avtorica precej obširno, doživeto, s spoštovanjem in toplo opisala Kajuha – pesnika, človeka, borca in misleca. Sam opis pohoda divizije je zelo kratek, zakaj dejavnost skupine na tem